

Yıl / year: 17 • sayı / issue: 34 • kış / winter 2019 • s./p. 353 - 362

ARAŞTIRMA
Research

Şanlıurfa Müziğinde Hoyrat ve Hoyratçılık: Yaşar Özden Örneği

MEHMET ÖNCEL

Doç.Dr. İbn Haldun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Türk Din Musikisi Anabilim Dalı
mehmet.oncel@ihu.edu.tr | orcid.org/0000-0001-8167-3503

Geliş Tarihi / Received: 01.10.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 06.12.2019

Atıf/ Cite as

Öncel, Mesut. "Şanlıurfa Müziğinde Hoyrat ve Hoyratçılık: Yaşar Özden Örneği". *İstem*, 17/34 (2019): 353-362. <https://doi.org/10.31591/istem.627366>

Öz

Anadolu coğrafyasında müziğin en çok kullanıldığı yerlerden birisi de şüphesiz Urfa'dır. Açık konservatuvar olarak tabir edilen Urfa'da halkın büyük bir çoğunluğu şarkı, türkü, ilahi, kaside, uzun hava, gazel ve hoyratlarla alakadar olmaktadır. Özellikle düğünlerde, kına gecelerinde, asbap gecelerinde, mevlitlerde, dağ yatılarında, sıra gecelerinde vb. halkın bir sebeple bir araya geldikleri mekan ve zamanlarda bu tür müzikler icra edilmektedir. Şanlıurfa'da yüzyıllardır usta-çırak ilişkisiyle devam eden müzik meşk silsilesi, son dönemlerde kurulan Türk halk müziği korusu, güzel sanatlar fakültesi, konservatuvar, eğitim fakültelerine bağlı müzik eğitimi anabilim dalları ve müzik eğitimi veren diğer kurumlar aracılığıyla bilimsel bir hüviyete bürünmeye başlamıştır. Bu makale nitel araştırma yöntemiyle ele alınmış, veriler doküman taramasıyla toplanıp, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Ayrıca müzik kuramı olarak Arel-Ezgi sistemi temel alınarak hoyratın makam tahlilleri yapılmış olup, *Finale* nota programı ile yazılmıştır. Bu çalışmanın kapsamı Şanlıurfa müziğine dairdir. Sınırlılığı ise Şanlıurfa'da okunan hoyrat formu ve Şanlıurfalı hoyratçılardan Yaşar Özden'in İstanbul İş Sanat Merkezi'nde Oxfordlular Sıra Gecesi Grubu tarafından icra edilen konserde okumuş olduğu Divan hoyratı ele alınıp notasıyla beraber makam tahlilinden oluşturmaktadır. Bu makalenin amacı daha önce literatüre kazandırılmamış Yaşar Özden'in hayatı ve müzik çalışmalarını tanıtmaktır. İlaveten halk müziğinde hoyrat formu ve Yaşar Özden'in okumuş olduğu hoyratı akademik sahada tanıtmaktır. Kısaca bu makalede Şanlıurfa müziğinin genel yapısı, hoyrat formunun tanımı, yapısı, çeşitleri, Yaşar Özden'in hayatı, müzik geçmişi ve okumuş olduğu hoyratın notası ile beraber makam tahlili ele alınmıştır. Bu çalışmada elde edilen sonuç Yaşar Özden'in Urfa yöresine özgü hoyrat okuma tavrını bihakkin yerine getirmiş olmasıdır. Okunan hoyrat mevcut makamın üst oktavından, köşeli ve az gırtlak nağmesi kullanılarak icra edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Sıra Gecesi, Türkü, Hoyrat, Yaşar Özden

Abstract

Hoyrat and Hoyratçılık in Sanliurfa Folk Music: The Case of Yaşar Özden

Şanlıurfa is among the first places that comes to mind in Anatolian geography in terms of music. A great majority of the population in Şanlıurfa, a city also known as "open conservatory" is interested in songs (şarkı), folk songs (türkü), hymns (ilahi), qasidahs (kaside), ghazals (gazel) and

hojrats. These types of music are performed principally in the special gatherings of the common folk, such as weddings, henna nights, asbab geceleri (the night ceremonies in which the groom wears the suit prepared for him), mawlıds (mevlid), dağ yatıları (seasonal short-time migrations to the mountains) and sıra geceleri etc. The silsila of meşk based on master-apprentice relationship which has been continuing over centuries took a scientific frame through Turkish Folk Music Choir, Faculty of Arts, Conservatory, Faculty of Music Education and other organizations providing music education. This article makes use of qualitative research methods alongside with content analysis for the data. The general subject of this research is Şanlıurfa's traditional music. Its special focus will be on the form "Hoyrat" frequently performed by the city dwellers known as Hoyratçılar. In addition to the above-mentioned information the Divan Hoyrat sang by Yaşar Özden, during the concert at Istanbul İş Sanat Center by the Oxfordlular Sıra Gecesi Group, will be analyzed in terms of melodical structure, maqam and notation. In short, throughout this research, general structure of the above-mentioned music in Şanlıurfa, description of the musical form "Hoyrat" and its types, the life of Yaşar Özden and his musical background will be discussed.

Keywords: Music, Sıra Gecesi, Folk Music, Hoyrat, Yaşar Özden.

Giriş

Zengin kültürel mirasa sahip, Göbeklitepe kazılarıyla, yazılı tarihin seyrini değiştiren peygamberler, evliyalardan Şanlıurfa, adeta bir açık hava müzesi hüviyetindedir. Kültür ve turizme dair sahip olduğu eseriyle iştihar etmiş, tarih öncesi bu yana gerek lojistik gerekse stratejik konumu sebebiyle hep ilgi odağı olmuş bir şehirdir. Özellikle Dicle ve Fırat nehirleri arasında bereketli topraklara sahip olması, ipek yolu üzerinde ticari bir konumda bulunması, ilmi literatürün önemli merkezlerinden ve dünyanın ilk üniversitesi olarak bilinen Harran okuluna sahip olması onu farklı kültürlerle tanışmasına vesile kılmış ve kozmopolit bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Kısaca Şanlıurfa tarımın, ticaretin ve ilmin kavşak noktası olarak her kesimin uğrak yeri olmuştur. Şanlıurfa'nın tarihi ve önemine dair yazılacak pek çok şey var ancak makalenin asıl konusu bu olmadığından dolayı bu kadarıyla iktifa edildi.

1. Yöntem ve Amaç

Bu makale nitel araştırma yöntemiyle ele alınmış, veriler doküman taramasıyla toplanıp, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Şanlıurfa müziğinin genel yapısına dair muhtasar bilgi verildikten sonra, hoyratın tanımı, çeşitleri, Yaşar Özden'in hayatı ve okumuş olduğu hoyratın notası ve makam tahlilinden bahsedilecektir. Böylelikle bu çalışmanın ana hedefi Urfa müziğinin gelişimine gerek sazı gerekse sesle hizmet etmiş Yaşar Özden'in hayatı ve müzik serüveni, okuduğu hoyrat ve hoyrat formu ele alınarak akademik camiada da tanınması sağlanmış olacaktır. Ayrıca bu çalışma Arel-Ezgi kuramı perspektifinde ele alınmış olup, notalar ise *Finale* 2011 nota programı kullanılarak yazılmıştır.

2. Şanlıurfa'da Müzik

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Şanlıurfa'da da hayatın hemen hemen her merhalesinde müziğe yoğun bir şekilde tesadüf etmekteyiz. Bunu doğumdan tutun ölüme kadar insanoğlunun sevinci, üzüntüsü, umidi, hedefi, muhabbeti, tutkusu, dini hayatı, savaşı, kahramanlığı gibi birçok olay ve merhalede görebiliriz. Açık konservatuvar olarak da tabir edilen Şanlıurfa'da müzik, hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır.¹ Öyle ki düğünlerde, kına ve asbab gecelerinde, bayramlarda, dağ yatılarında, sıra gecelerinde, cenaze merasimlerinde, taziyelerde hep müzik vardır.² Bugün literatüre kendi ismiyle müsemma *rehavî, urfa, urfa-mahur* makamlarını kazandıracak kadar köklü ve güçlü bir yapıdadır.³ Şanlıur-

¹ Altıngöz Halil, *Darüelhan Urfa Türküleri*, (Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 2017), 13.

² Akbıyık Abuzer v. dğr., *Şanlıurfa Halk Müziği*, (Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 1999), 30.

³ Akpınar Hüseyin, *Şanlıurfa'da Dini Musiki*, (Ankara: Özkan Matbaacılık, 2011), 12.

fa'da müzik, içinde hayata dair pek çok konunun muhtevi olduğu bir zenginliktir. Özellikle sıra geceleri gibi toplumun hemen her kesiminden yaşı, başı ve aşı birbirine denk insanların bir araya gelerek oluşturdukları gruplar, müziğin yanında adabın, ahlakın, isar hasletinin en güzel örneklerini temsil eden bir kurum hüviyetindedir. Küçükler kapı eşliğine yakın oturur; büyüklerinin gözünün içine edeple, hürmetle bakar; oturmayı-kalkmayı ve nasıl davranması gerektiğini bu meclislerde öğrenirler. Kısaca sıra geceleri köklü geleneğin birikimiyle, bugünün şartlarına uyum sağlayan bir medeniyet mektebidir.

Şanlıurfa müziği bugüne kadar halk müziği, klasik Türk müziği ve dinî müzik sahasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Temelini güçlü gelenek üzerine inşa eden Şanlıurfa müziğinde şarkı, türkü, ilahi, uzun hava, hoyrat ve gazellerle beraber tespit edildiği kadarıyla kayıtlı 500 küsur eser bulunmaktadır. Burada şunu belirtmek gerekir ki halk müziği, klasik Türk müziği ve dinî müzik aynı kategoride ele alınmalıdır. Çünkü Şanlıurfa'da icra edilen mûsikî *makam mûsikîsi* olup bu müzik türleri beraber icra edilmektedir. Bağlamanın yanında ud, kanun, tanbur, cümbüş ve keman gibi Türk müziğinde kullanılan sazlar müzik meclislerinde beraber icra edilmektedir. Geçmişte ekseriyetle, şimdilerde ise kısmen meşklere klasik Türk müziği ile başlanır buralarda kâr, beste, semâî ve şarkılar başta olmak üzere daha sonra türkülere geçilir. Buna göre bu meclislerde ekseriyetle Türk müziğine ait uşşâk, hicâz, muhayyer, segâh, hüzzâm, gerdaniye, sabâ, mahûr, çargâh, karcıgar ve hicazkâr makamları kullanılmaktadır.⁴ Tıpkı fasıllarda olduğu gibi önce ağır daha sonra hareketli eserlere geçilir, eserler arasında divan edebiyatında iştihar etmiş, Kuddûsi, Fuzûlî, Nâbî gibi önemli mutasavvıfların şiirlerinden gazeller, hoyratlar okunurdu.⁵

Kimi zaman akşam başlayıp sabaha kadar devam eden musiki meşklere Şanlıurfalı mûsikîşinasların repertuvarlarının ne kadar geniş ve zengin olduğunu göstermesi açısından önemli bir delildir. Şanlıurfa'da önemli mûsikîşinasların kendine ait bir takımı yani müzik grubu vardı. Örneğin Mukim Tahir, Kel Hamza, Bekçi Bakır, Tenekeci Mahmud, Kazancı Bedih, Bozey'in oğlu Ahmed Hafız (Uzungöl), Halil Hafız (Uzungöl), Akif Baybostancı, Şevki Hafız (Altıngöz), Kürt Ömer, Hafız Salanbaç Ömer, Hafız Halil Kahvecibaşı'nın kendilerine ait mûsikî ve mevlid takımları vardı. Bazen de bu takımın ileri gelenleri bir araya gelerek dinleyenlere müzik şöleni yaşatırlardı. Şunu özellikle belirtmeliyiz ki Füzûlî'ye ait "Hâsılıım yok seri kûyunda beladan gayrı" mısraı ile başlayan şiirini Ahmet Hafız'ın (Uzungöl) rast makamında okuduğu gazel, seyri, geçkisi ve melodik örgüsüyle bugün hala Urfalı musikişinas ve hafızların gönüllerinde ve kulaklarında canlılığını korumaktadır. İnsan sesinin sınırlarını zorlayacak perdeleri hiç zorlanmadan bir o kadar da tatlı şekilde okuyup, yöreye ait üslubu etkileyici bir şekilde nakşetmiştir.

Yukarıda da zikredildiği üzere müzik Şanlıurfalıların hayatında büyük bir yer kaplamaktadır. Münhasıran bazı formlar bu bölgede daha çok kullanılıp icra edilmektedir. Bu minvalde Şanlıurfa müziğinde en çok kullanılan formlar arasında türkü, şarkı, gazel, uzun hava, çifte, tek ve hoyratlar gösterebilir. Özellikle hoyratlar müzik meclislerinin vazgeçilmez formlarındandır.

3. Hoyrat

Hoyrat kelimesi Türk Dil Kurumu'na göre kaba, kırıcı ve hırpalayıcı manasına gelmektedir. Edebî olarak yiğitlik ve mertlik duygusu veren, klasik öğelerle be-

⁴ Altıngöz, *Darülelhan Urfa Türküleri*, 14.

⁵ Örnek olarak şu linklere bakılabilir: Youtube, Kazancı Bedih, Gazel Füzûlî, erişim: 20 Kasım 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=DZEh4nDKQg0>; Youtube, Bakır Yurtsever, Gazel Nabi, erişim: 20 Kasım 2019, https://www.youtube.com/watch?v=p8aR_5RgRxM.

zenmiş, sözlerinde; sevgi, sevgili, gurbet, keder, yas, umut, özlem, doğa, nasihat vb. konuların işlendiği bir türdür.⁶ Müzikal olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Erzurum, Erzincan, Diyarbakır, Elazığ, Şanlıurfa ve Irak Türkmenlerinin yaşadığı Kerkük'te yaygın olarak icra edilen genellikle cinaslı mani şeklindeki şiirlerden seçili, kendi içinde kalıp melodik örgüye sahip tiz perdede icra edilen bir müzik formudur. Halk arasında bazen koyrat, koryat ve horyat terimleri ile de ifade edilmektedir. Bu kelime özellikle yaygın olarak kullanıldığı Kerkük bölgesinde "kuru-yâd" sözünden; bir diğer görüşe göre cömert manasına gelen hovarda sözcüğünden başka bir rivayete göre horu (serseri, avare) ve yâd (hatıra, anı) sözcüklerinden türemiştir.⁷ Şanlıurfa müziğinde günlük hayat ile bütünleşen hoyratlar, eş dost meclislerinde, kına, düğün, sünnet, askere uğurlama, ölüm vb. önemli münasebetle kurulan meclislerde ekseriyetle erkekler tarafından okunurlar. Bu gibi yerlerde icra edilen müzik de pek tabii yukarıda zikredilen güzellikleri yansıtmaktadır. Sıra gecelerinde hoyrat ve hoyratçıların ayrı bir yeri ve önemi vardır. Hoyratçılar genellikle meclisin başköşesinde otururlar. Hilal şeklinde oluşturulan meclislerde ise genellikle en ortada otururlar. Saz eşlikli veya eşiksiz icra edilen hoyratlar, tek kişi tarafından okunduğu gibi karşılıklı da okunabilmektedir. Yukarıda zikri geçen bölgelerde hoyratlara eşlik eden çalgılar kısaca bağlama, ud, kanun, klarnettir. Kars, Elazığ ve Şanlıurfa'da davul-zurna eşliğinde de hoyratlar okunmaktadır.⁸ Hoyratlarda ele alınan temalar kısa, öz ve veciz bir şekilde dört dize içinde sanatlı olarak anlatılır.⁹ Burada şunu belirtmek gerekir uzun hava ile hoyrat arasındaki en büyük fark uzun havaların nispeten daha serbest ve alt perdelerden okunabilmesidir. Hoyratlar genellikle 4-5 ses arasında dolaşmaktadır.¹⁰

Hoyrat okuyanlara hoyratçı denir. Şanlıurfa'nın yetiştirmiş olduğu meşhur hoyratçılar arasında Karaköprülü İsmail, Mustafa Şahin, Mustafa Savaş, Bekçi Bakır, Ahmet Uzungöl, Kurrik Mehmet, Kel Hamza, Yaşar Özden, Tenekeci Mahmut, Kel Hamza, Halil Kahvecibaşı, Şevki Hafız, Halil Uzungöl, İzzet Delioğlu, Hafız Nuri Başaran, Seyfettin Sucu gösterilebilir.

Hoyratlar okuyanın mesleğine, okunan mekana, makama, konusuna ve söyleniş tarzına göre farklı farklı isimlendirilmektedir. Örneğin Kerkük'te *İdele, Telekli, Yolçı, Yetimî, Ümergele, Nobatçı, Miskinî, Muçula, Muhaliş, Beşîrî, Mazan, Matarî, Ma'sumî, İskenderî, Mahmudî, Malallah, Şerife, Delihesenî, Memeli, Atıcı, Kesik, Kızıl*; Elazığ'da *kayabaşı, Şirvan, Varsak, Bağrıyanık, Kürdili, Kesik, İbrahimi, Muhaliş, Beşîrî*;¹¹ Şanlıurfa'da ise *Acem, Beşîrî, Hicaz, Bahçacı, Aşırtmalı, Kılıçlı, Urfa, Mesnevî, Hicaz, Muhaliş, Irak, İsfahan, Elezber, Keçeci, Kalaycı, Daşcı, Divan* hoyrat çeşitleri bulunmaktadır. Bu çalışmada Yaşar Özden'nin okumuş olduğu hoyrat örneği *Divan Hoyratı*'dir. *Divan hoyratı* Urfa Divanı çalınırken arada okunan hoyrat türüdür.

4. Yaşar Özden Hayatı ve Musiki Yönü¹²

Mehmet Yaşar Özden 13 Haziran 1949 yılında Şanlıurfa'da dünyaya geldi.

⁶ Emnalar Atınc, *Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1998), 358.

⁷ Emnalar, *Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, 358.

⁸ Kaynar Ümit, *Türk Halk Kültürü ve Halk Müziği*, (İstanbul: Ege Yayıncılık, 1996), 108-109.

⁹ Özbek, Mehmet, *Urfa Türkülerinin Dil ve Anlatım Özellikleri*, (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 99.

¹⁰ Savaş Ekici, *Elazığ Harput Müziği*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 30.

¹¹ Bkz. Özbek Mehmet, *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terim Sözlüğü*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014). Arkin A. Metin-İmik Ünal, "Harput Müzik Kültürü", *Sanat Dergisi*, Erzurum, 17, (2010): 5. Emnalar, *Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, 361.

¹² Yaşar Özden'nin hayatı tarafımızca bir kaynak kullanılmadan yazılmıştır. Kendisinin hocam olması hasebiyle yaklaşık 12 yıl boyunca hayatını dinleme ve gözlemleme fırsatım oldu. Ayrıca eksik kalan bilgileri ise kardeşi Metin Özden ve oğlu Şerif Özden'den aldım.

Babası Ahmed Özden annesi Ayşe hanımdır. Dedesi kurtuluş savaşı gazisi Şanlıurfa'nın yetiştirdiği önemli eğitimcilerinden Şerif Özden'dir. Gösterdiği üstün hizmet ve gazilikten ötürü "Gazi Şerif Özden" ismi bir okula verilmiştir. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Şanlıurfa'da tamamlayan Yaşar Özden, 1969 yılında vatani hizmetini Sivas'ta yaptı. 1970 yılından itibaren 30 yıl ilkököl öğretmenliği yaparak 2000 yılında emekli olmuştur. Evli, Şerif ve Taner adında iki çocuğu vardır.

Küçük yaşlarda müzik eğitime başlayan Yaşar Özden, kanun eğitimini Tivil Mehmet'ten aldı. Sesinin güzelliği ve tizliği ile dikkatleri çeken Yaşar Özden kısa sürede Şanlıurfa müzik meclislerinin ve sıra gecelerinin aranılan kişisi oldu. Kendisi gibi kardeşleri Metin ve Çetin Özden de musikişinastır. Metin Özden İstanbul Üniversitesi Konservatuvar'ında öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. Gerek okul gerekse dışarıda pek çok etkinliğe kanun ve ses sanatçısı olarak katılan Yaşar Özden, Kanuni Tivil Mehmet, Tenekeci Mahmut, Corci Gümüşkalem, Hacı Nuri Hafız (Başaran), Dellek Mahmut (Akağün), Kurrik Mehmet (Sağlamkol), Kazancı Bedih (Yoluk), Karaköprülü İsmail, Bozey'in oğlu Ahmet (Uzungöl), Seyfettin Sucu, İbrahim Tatlıses gibi musikişinastlarla beraber oldu.

Yaşar Özden kısaca iyi bir kanun sanatçısı, halk müziği, Türk müziği ve dini müzikîyi ehliinden meşketmiş ve bu sahalarda rüştünü ispatlamış üstad olarak tavsif edilebilir. Şanlıurfa müziğini çok iyi bilmesinin yanında, Erzurum, Elazığ, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin yörelerinin müziğine de vakıftı. 1990 yılından sonra İstanbul'a yerleşen Yaşar Özden'nin sanatçılığı mahalli olmaktan çıkıp artık daha geniş perspektifle halka hitap etme imkanına kavuşmuştur. Özellikle Müzeyyen Senar, Yaşar Özel, Nurdan Torun, Kadri Şarman'a eşlik etmekle beraber aynı zamanda klarnet üstadı Türkan Kandıralı, Selahattin Erköse, Güngör Hoşses, Bülent Şençalar gibi müzisyenlerle uzun yıllar aynı sahnede yer almıştır. Kurucuları arasında yer aldığı Mevlâna Eğitim Kültür Derneğinde halk müziği ve Türk müziği koro çalışmalarına solist ve kanun sanatçılığı yapmıştır. Bunun yanında Mevlevî âyini şerif mukabelelerinde âyinhan olarak yurt içi ve yurt dışında pek çok programa katılmıştır. Hüseyin Fahreddin Dede'ye ait acemaşiran, Edirneli Derviş Kûçek Mustafa Efendi'ye ait bayati ve Hammamizade İsmail Dede'ye ait hüzzam ayinini ezbere okuyacak kadar vâkıftı.

Oxfordlular Sıra Gecesi Ekibi'nin vazgeçilmez hoyratçısı ve bazen de kanunisi olarak görev yapan Yaşar Özden, Mehmet Delioğlu, Metin Özden, Halil Karaduman, Ali Gencebay, Ahmet Eren, Adnan Güllü, Ali İhsan Yılmaz, Ali Ayhan, Selahattin Ellek, Mehmet Dörtkardeş ve Mehmet Öncel ile beraber yurt içi ve yurt dışında Şanlıurfa kültürüne önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bacağında çıkan bir çıbanla başlayan rahatsızlığı çeşitli hastalıkları tetikleyerek 31 Ağustos 2011 tarihinde vefat etmiştir.

Urfa Divanı ve Hoyratı Hakkında: 2006 yılında İş Sanat Kültür Merkezi'nde sanatçı Gürsel Koçak tarafından tertip edilen "Urfa Sıra Gecesi" programının çok beğenilmesi üzerine 2007 yılında bu program DVD olarak piyasada satış mağazalarında yer almıştır. Programın başında icra edilen Urfa Divanı ve Yaşar Özden'in okumuş olduğu "divan hoyratı" makalenin ana bölümlerinden birisidir. Urfa divanı hemen hemen her sıra gecesinin başında çalınan nağme yapısı oldukça zengin ve etkili, kendi içinde giriş gelişme ve sonuç bölümünün olduğu saz eseridir. İsminden ötürü bu divan arasında okunan hoyrata "divan hoyratı" denilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hoyratlar okunan mekâna, makama, konusuna ve söyleniş tarzına göre farklı farklı isimlendirilmektedir. Yaşar Özden Türk müziği bolahenk akordunun oktavından hüseyini makamında okumuş olduğu bu hoyrat kendi içinde Şanlıurfa yöresinin karakteristik motiflerini barındırmaktadır. Genel olarak bakıldığında Şanlıurfa hoyratları 4-5 ses arasında kendine has üslup ve özel müzik

cümleleriyle icra edilmektedir. Şiirin ana metnine ilaveten mısra sonlarına veya hoyratın sonuna lafzi terennümler ilave edilmektedir. Bu terennümler “ağam, oy, ay, ölürem, nasıl edem, yar” gibi manaya uygun olarak kullanılmaktadır.

Yaşar Özden'in okumuş olduğu hoyrat örneğine tarafımızca yüklenen şu linkten ulaşılabilir:

(Erişim tarihi: 13/11/2018 <https://www.youtube.com/watch?v=Wf1R1ITTKD8>)

URFA DİVANI VE DİVAN HOYRATI

Kanun: Halil Karaduman
Ud: Metin Özden

Okuyan: Yaşar Özden
Hazırlayan: Mehmet Öncel

UD TAKSİM

HOYRAT TİZ HÜSEYİNİ
PERDESİNDEN OKUNUYOR

Ağ la ma na çar

ağ la ma

gün dür

*HOYRAT TİZ HÜSEYİNİ
PERDESİNDEN OKUNUYOR*

5. ESERİN MAKAM TAHLİLİ

*“Ağalama naçar ağlama,
Gündür geçer ağlama”*

Hoyrat tiz hüseyini perdesinden okunmaktadır. Ancak notada gösterimi daha kolay olsun diye hüseyini perdesi kullanılmıştır. Birinci mısra hüseyini perdesi etrafında seyrettikten sonra bir müddet neva perdesinde durup makamın güçlüsü hüseyini perdesinde yarım karar etmiştir. İkinci mısra da yine hüseyini perdesinden başlatılmış, neva perdesinde bir asma kalış yapılmış ve arkasından önce çargâh perdesinde kısa süreli bir asma kalıştan sonra neva perdesinde asma karar ettirilmiştir. Hoyratın girişinden bu kısma kadar her hangi bir çeşniden bahsetmek çok doğru olmayabilir fakat hüseyini perdesinin sıklıkla kullanılması ve zaman zaman neva perdesinde asma kalışlar yapılması yerinde hüseyini beşlisi ve yerinde uşşak çeşnisi duyumunu hissettirmektedir. Mısranın melodik olarak karar ettirilmesi de yerinde inici şekilde uşşak dörtlüsü ile yapılmıştır. Bu yapılan uşşak çeşnili karara rağmen melodi örgüsünün hüseyini perdesi ekseninde kurulmasından dolayı hüseyini makamı duyumu daha kuvvetli hale gelmektedir.

“Bu kapıyı örten Mevlâm

Bir gün açar ağlama,

Ölürem ben naçaram ben oy oy.”

Hoyratın kanun taksiminden sonraki bu bölümünde de melodik örgü küçük değişiklikler ile aynı yapı ile kullanılmıştır. Yine hüseyini perdesi ekseninde kurulan cümleler önce hüseyini perdesinde, sonra neva perdesinde sonlandırılmış ve karar için tekrar yerinde uşşak dörtlüsü tercih edilmiştir. Hoyratın ilk bölümünde de bahsettiğimiz gibi kağıt üzerinde inceleme yapıldığında aralıklar bize uşşak dörtlüsü ile karar edildiğini gösterse dahi hüseyini perdesi etrafındaki baskın melodi yapısı dinleyiciye hüseyini makamı hissiyatı vermektedir.

Ud Taksimi: Metin Özden tarafından icra edilen ud taksimi divandan sonra geçilecek hoyrata ön hazırlık mahiyetindedir. Yapılan açış hüseyini perdesi civarından seyre başlamıştır Hüseyini makamı dizisinin tamamı kullanılarak hoyratın girişi için tekrar hüseyini perdesinde yarım karar yapıp Yaşar Özden'e teslim edilmiştir.

Kanun Taksimi: Halil Karaduman tarafından hoyratın birinci bölümü ile ikinci bölümü arasında yapılan kanun taksimi oldukça ritmik bir yapıdadır. Hem hüseyini makamının hem de Şanlıurfa yöresine ait karakteristik müzik cümleleri iç içe kullanılmıştır. Bu taksimde hüseyini dizisi kullanılmış ve hüseyini perdesinde uşşak, nevada buselik ve buna bağlı olarak bir tanini üstünde hüseyinde kürdi çeşnileri dinleyiciye duyurulmuştur. Çargâh perdesi üzerinde çargâh çeşnili asma kararlardan sonra hüseyini makamı karar bölgesine kadar getirilmiş fakat hoyratın ikinci bölümü için hüseyini perdesinde yarım karar yapılarak hoyratçıya teslim edilmiştir.

Sonuç

Bu makalede elde edilen sonuçları şu şekilde zikredebiliriz. Şanlıurfa'da hayatın hemen hemen her merhalesinde bir vesile ile müzik icra edilmektedir. Öyle ki kendine has üslup ve tavrıyla adına *rehavî*, *urfa*, *urfa-mahur* makamlarının ter-tip edilmiştir. Bugün 500'e yakın eserin repertuvara alınması Şanlıurfa'yı sair bölgelerden farklı kılmıştır.

Hoyrat sadece Urfa yöresine ait bir form değildir. Özellikle Kerkük, Diyarbakır, Elazığ, Harput, Erzurum ve Erzincan bölgelerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bundan ötürü gerek bölgesel gerekse meslek çeşitliliği itibarıyla pek çok hoyrat türünün ortaya çıktığı görülmüştür. Bu hoyrat türlerinden birisi de Urfa Divanı'nın çalınması esnasında Yaşar Özden tarafından okunan *divan hoyratı* örneğidir. Tespit edilebildiği kadarıyla Şanlıurfa'ya gönül vermiş bu usta sanatçı hakkın-

da akademik bir çalışma yapılmamıştır. Şanlıurfa'ya ve Urfalılara hem müzik hem de hocalık adına büyük hizmetler veren Yaşar Özden, halk müziği ve Türk müziğini mezcederek kendine has bir tavır oluşturmuş mühim bir musikîşinastır. Okumuş olduğu hoyratı güfte melodi uyumunu bozmadan Şanlıurfa'ya has müzik motifleriyle en güzel bir şekilde sunmuştur. Hece vezni ile yazılmış dört dizeden meydana gelen bu hoyrat hüseyini makamında olup makamın karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Özellikle güçlü perdesi hüseyini etkin bir şekilde kullanılmıştır. Hoyratın olmazsa olmazlarından birisi icra edilen makamın bir üst oktavından okunmasıdır. Hoyrat okuyuşunda uzatmaları kelimenin veya mısranın son hecesinde yapması bu formun asıllarındandır. Yaşar Özden'in bu okuyuşu meşhur Urfalı hoyratçılar Kurrik Mahe, Karaköprülü İsmail, Mustafa Savaş, Mustafa Şahin'in okuyuş tarzıyla örtüşmektedir. Bozlakların aksine hoyratta çok fazla gırtlak nağmesi yapmamak gerekir. Yaşar Özden bu kaideye bağlı kalarak gırtlak nağmesi az, yöreye ait köşeli bir okuyuş sergilediği, aynı zamanda lafzi terennümleri de hoyratın belli bölümlerine ilave ettiği görülmektedir. Bu yönüyle hoyrat öğrenmek isteyen talipler için iyi bir rol modelidir. Öneri kabilinden şunu söyleyebiliriz: Şanlıurfa müziğini en güzel şekilde icra eden musikîşinastların okumuş oldukları sesli ve görsel tüm kayıtların bir araya getirilerek notaya alınması hoyrat formunun daha anlaşılması adına önemlidir. Böylelikle bu formun kendi içinde barındırdığı karakteristik özellikler daha net bir şekilde ortaya çıkarak ustanın izinden gidecek çıraklar için iyi bir kaynak olur.

Kaynaklar

- » Akpınar, Hüseyin. *Şanlıurfa'da Dini Musiki*, Ankara: Özkan Matbaacılık, 2011.
- » Akbıyık, Abuzer- Turhan, Salih- Kürkçüoğlu, Sabri- Güzelgöz, Osman- Dökmetaş, Kubilay, *Şanlıurfa Halk Müziği*, Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 1999.
- » Altıngöz, Halil. *Darülelhan Urfa Türküleri*, Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 2017.
- » Arkın, A. Metin- İmik, Ünal. "Harput Müzik Kültürü", *Sanat Dergisi*, Erzurum, 17, (2010): 1-6.
- » Ekici, Savaş. *Elazığ Harput Müziği*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- » Emnalar, Atınc. *Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1998.
- » Kaynar, Ümit. *Türk Halk Kültürü ve Halk Müziği*, İstanbul: Ege Yayıncılık, 1996.
- » Özbek, Mehmet. *Türk Halk Müziği: El Kitabı I Terim Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014.
- » Özbek, Mehmet. *Urfa Türkülerinin Dil ve Anlatım Özellikleri*, Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.
- » Youtube. Kazancı Bedih. Gazel Füzûlî. Erişim: 20 Kasım 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=DZEh4nDKOgQ>
- » Youtube. Bakır Yurtsever. Gazel Nabi. Erişim: 20 Kasım 2019. https://www.youtube.com/watch?v=p8aR_5RgRxM